

GÁBOR HUSHEGYI

Igor Ďurišin – An Artist Whom Few Believed

Igor Ďurišin 1947 – 2021: Artist Without Borders/Grenzenloser Künstler

East Slovak Gallery, Košice, Slovak Republic

Curator: Miroslav Kleban

Duration of the exhibition: 14. 5. 2023 – 3. 12. 2023

Annotation

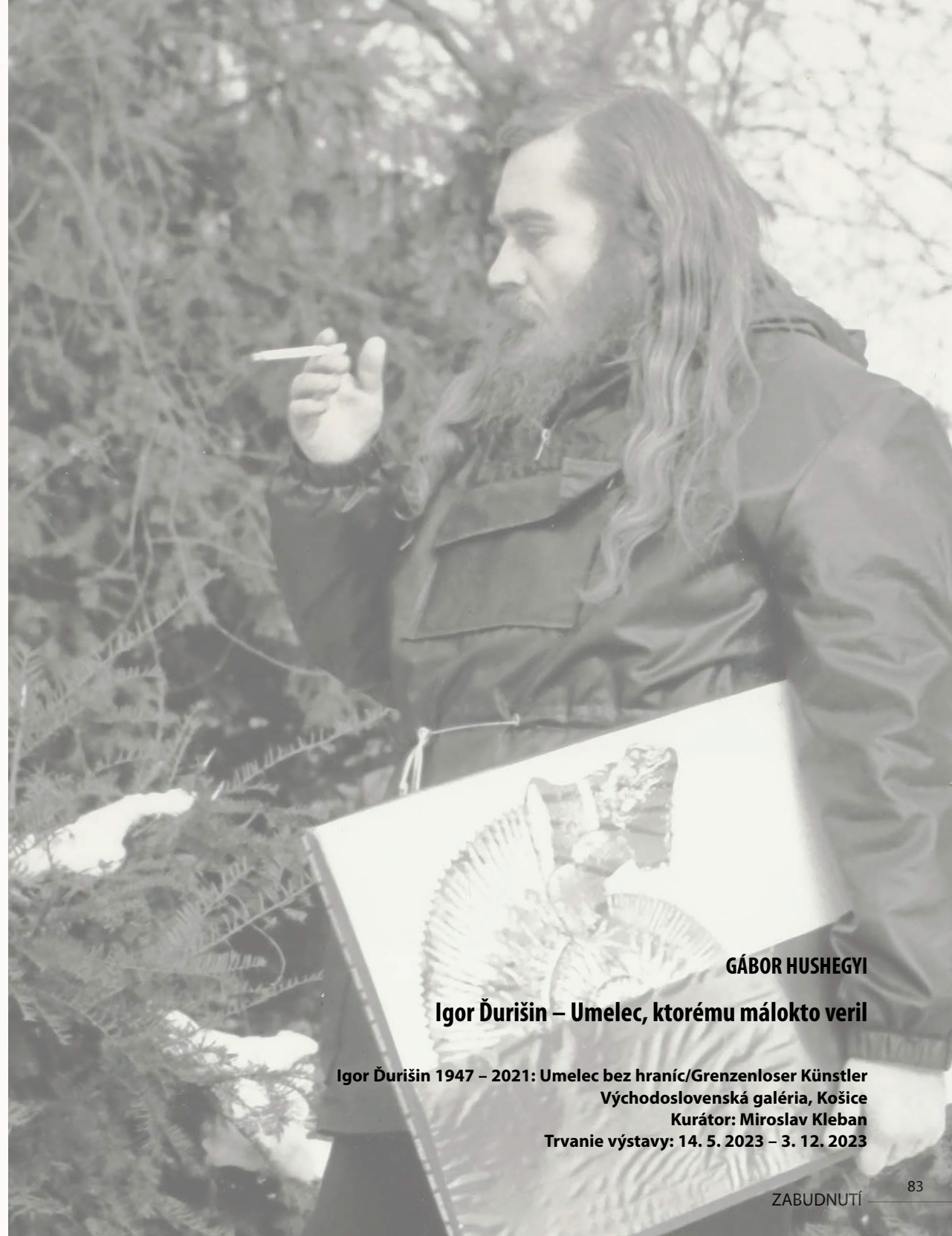
The East Slovak Gallery in Košice in cooperation with Martin Ftáčnik from Nuba Gallery has prepared, according to the concept of Miroslav Kleban, the first retrospective of Igor Ďurišin (1947 – 2021), an almost forgotten representative of the unofficial art of Czechoslovakia and the Košice Underground from the time of Communist totality, who, as one of the few local artists, focused on mail art and stamp art and was also accepted in an international context. Because he publicly expressed his opposition to the regime, he found himself in the crosshairs of state security, which threatened him with physical liquidation. Under this pressure, in 1982 he applied for eviction and, in 1984, emigrated to the Federal Republic of Germany.

The reviewer Gábor Hushegyi examines the question of whether the growing interest in exhibitions indicating the discovery of a hitherto unknown and for many years forgotten, underappreciated or unrecognized artist, can contribute to the deconstruction of the Western narrative of 20th century art history in the spirit of Piotr Piotrowski's horizontal history of art. Based upon the example of the oeuvre of Igor Ďurišin, he points to the tragedy of an artist, who, in his position on the periphery, built – through graphics and above all mail art and stamp art – a magical and surrealistic world full of symbols of the Greek Catholic Church, nature, fauna and antimilitarism, which he could not give up even after emigration. After emigration he could not, partly due to a serious mental illness, adapt to the new situation, so he no longer created new works, but returned to his older works, which he recycled and complemented.

Gábor Hushegyi (*1959), contemporary art critic. Studied Philosophy and Aesthetics at the Faculty of Philosophy, Comenius University Bratislava (1985). In 1987 – 1990, he elaborated the new concept of school aesthetic education at the Aesthetic Education Cabinet, Institute of Education. In 1990 – 1994 he was assistant professor at the Pedagogical Faculty in Nitra and in 1994 – 2005 at the Department of Hungarian Language and Literature at the Faculty of Philosophy, Comenius University Bratislava. He worked as a curator at the Kunsthalle/Műcsarnok Budapest (1998/99), at the Slovak National Museum (2005 – 2013), as well as in cultural diplomacy as the Director of the Slovak Institute in Budapest (2013 – 2017). Until 2023, he was the coordinator of the strategic activities of the Art Support Fund. He is member of the Slovak section of AICA and the Slovak committee of ICOM. Specialises on the critical reflection of the 20th and 21st century art, art in public space and the history of art criticism.

gaborh33@gmail.com

Igor Ďurišin: Leguán pozorujúci svet zo slimačej ulity, z Cyklu 77, 1977, koláž v linoryte, 38 x 84 cm., detail. Nuba Gallery
Vpravo: Igor Ďurišin: Disident mit Gefängniskugel 4 (Disident a väzenská guľa 4), 1994–1999, koláž, 29,7 x 21,0 cm, detail. Východoslovenská galéria v Košiciach

GÁBOR HUSHEGYI

Igor Ďurišin – Umelec, ktorému málokto veril

Igor Ďurišin 1947 – 2021: Umelec bez hraníc/Grenzenloser Künstler

Východoslovenská galéria, Košice

Kurátor: Miroslav Kleban

Trvanie výstavy: 14. 5. 2023 – 3. 12. 2023

Pohľad do výstavy Igor Ďurišin 1947 – 2021: Umelec bez hraníc. Východoslovenská galéria, Košice. V popredí zrekonštruovaný odliatok tela Igora Ďurišina od Juraja Bartusza z roku 1984. Foto: Zuzana Jakabová

Pohľad do výstavy. Foto: Zuzana Jakabová

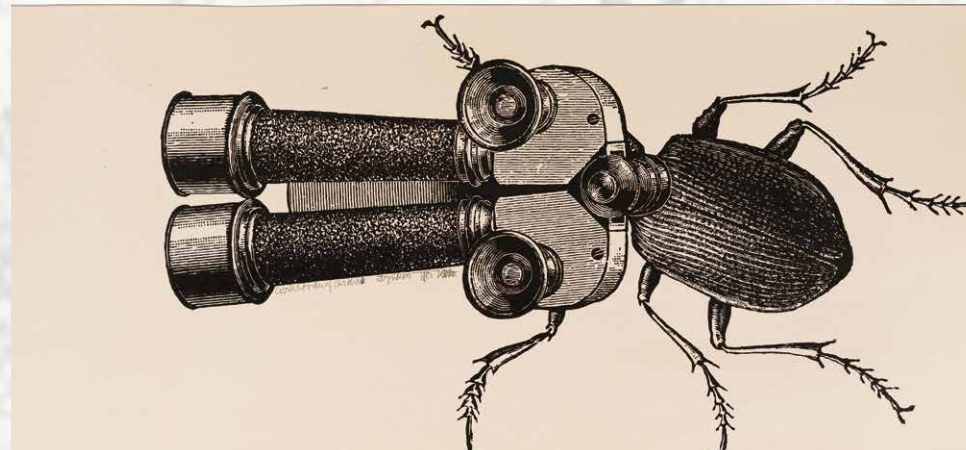
V poslednom čase sa množia výstavy, ktoré ohlasujú objavenie doteraz neznámeho, nevystavujúceho, dlhé roky zabudnutého, nedoceneného či zaznávaného výtvarníka/výtvarníčky, resp. doteraz nevystavených diel. Na jednej strane je to pozitívne, lebo v prípade, že sa tieto adjektíva používajú odôvodnene, určite ide o prehodnotenie modernistického kánonu z minulých desaťročí, kedy niektoré trendy výtvarného umenia na Slovensku, ako aj konkrétni autori a ich niektoré tvorivé obdobia boli vytesnené či hodnotené ako menej kvalitné, nekvalitné, bez prínosu v celoštátnom a medzinárodnom rámci. Je to aj veľmi žiadúce, ba nádejné, že sa aj u nás postupne zrodí nový naratív alterglobalizmu, ktorý dokáže dekonštruovať západný naratív dejín moderného umenia, prioritne výtvarného umenia 20. storočia, a to v duchu horizontálnych dejín umenia (Piotr Piotrowski). Na druhej strane, ak sa tieto slogany objavujú iba ako PR predmetných výstav, a vyjde najavo, že nejde ani o zabudnutého, nevystavovaného, zamlčaného autora, potom vyššie uvedené odborné aspekty sa nenaplnia a skôr pôjde o lepšie či horšie, niekedy aj o priznané partikulárne, nie raz obchodné záujmy. Ale nie je vylúčená ani tretia alternatíva, ak sa prezentuje skutočne doteraz nepoznané, nevystavované, ostrakizované celoživotné dielo, resp. autor, ktorého kánon našich dejín výtvarného umenia doteraz neakceptoval. Ak sa však jeho hodnotenie stále odvíja od sebakolonizujúcich metód a naratívov, ktoré neumožňujú vymedzenie kontextu, ani relevantného

prínosu predmetného autora, a znemožňujú vytvorenie nového rámca interpretácie, potom sú takéto pokusy skôr nevyužitými možnosťami výstavných projektov.

S týmito myšlienkami som sa vybral do Východoslovenskej galérie v Košiciach, kde prebiehali z tohto pohľadu tri interesantné dočasné výstavy. Táto inštitúcia vedená Dorotou Kenderovou a novou generáciou historikov umenia dokázala v priebehu niekoľkých rokov realizovať výskumno-výstavné projekty, ktoré sa stali reflektovanými v stredoeurópskom regióne, zväčša čerpajúc z umelecko-historického odkazu svojho mesta, t. j. z obdobia Uhorska, prvej Československej republiky aj komunistického totalitu za ČSSR. V tejto uhorskej a prvorepublikovej línii sa realizovali výstavné projekty *Elemír Halász-Hradil 1873 – 1948* (10. 3. – 10. 9. 2023, kurátor: Miroslav Kleban); *Anna Lesznai – Hmla predomnou, hmla za mnou* (22. 6. – 10. 9. 2023, kurátorka: Štefánia Ďuricová), ktoré si vyžadovali výraznú medzinárodnú kooperáciu, najmä s verejnými a súkromnými zbierkami v Maďarsku. Tento výrazný krok dokumentuje, že sa VSG dokázala etablovať ako medzinárodný partner minimálne v užšom regióne strednej Európy. Tretia výstava v hlavnej budove galérie *Igor Ďurišin 1947 – 2021: Umelec bez hraníc/Grenzenloser Künstler* je venovaná osobnosti neoficiálneho umenia Československa a košického undergroundu za komunistického totalitu. Tieto tri pohľady do minulosti košického výtvarného umenia ponúkajú práve vyššie spomínané možnosti nových interpretácií.

Igor Ďurišin: Kolt zavrtávací, z Cyklu 79, koláž v linoryte, 38 x 84 cm. Nuba Gallery

Igor Ďurišin: Špicel, z Cyklu 79, koláž v linoryte, 38 x 84 cm. Nuba Gallery

Sústredme sa na doteraz najobsiahlejšiu individuálnu výstavu Igora Ďurišina, ktorá vznikla v koncepcii Miroslava Klebana a v spolupráci so súkromným sektorom, menovite s Martinom Ftáčnikom z Nuba Gallery.¹ Práve pri tejto príležitosti vydala táto súkromná galéria prvé monografické spracovanie života a diela výtvarníka s názvom *Igor Ďurišin – Portrét strateného umelca* s odbornými príspevkami majiteľa galérie, Heleny Markuskovej, Aleny Vrbanovej a spomienkami viac ako desiatich osobností. Výstava vo white cube priestore poskytuje prioritne prierez grafickou tvorbou, ktorú dopĺňajú ukážky z mail artu a stamp artu, pohľad do osobného archívu formou dobových dokumentov (denníky, listy, odpovede úradov, zväzu umelcov atď.) a mnohých dobových fotografií. Výstavný priestor je priečne členený, čím sa oddelili zväčša archívne materiály, fotografie a fotodokumenty od väčších grafických cyklov a na záver je pred veľkou sklenenou stenou inštalovaná socha, rekonštruovaný odliatok tela Igora Ďurišina od Juraja Bartusza z roku 1984, ktorý bol realizovaný iba pár týždňov pred jeho odchodom do Kanady, resp. Nemecka. Predmetné priestorové riešenie je vedomé a opodstatnené, keďže tvorba výtvarníka je úzko prepojená s jeho životným osudom. Rok 1984 spájaný s názvom rovnomennej knihy Georga Orwella je zásadným mílnikom v živote Igora Ďurišina, rozdeľuje jeho život a tvorbu na obdobie v totalitnom Československu a na desaťročia života v Spolkovej republike Nemecko. Ďurišin narodený 6. júna 1947 v Klenove ako syn gréckokatolíckeho kňaza študoval v rokoch 1962 – 1965 na bratislavskej ŠUP-ke so spolužiakmi ako Miloš Laky, Ľubomír Ďurček, Ján Zavarský, Ľubomír Longauer či Michal Kuric. Po neúspešných, nedokončených štúdiách sa usadil v Trebišove, kde pracoval v osvetovom stredisku ako výtvarník a v kine Slávia ako premietač. Základnú vojenskú službu si výrazne skrátil simulantstvom psychickej choroby a v pamätnom roku 1968 sa vracia do Trebišova, kde sa postupne etabluje ako výtvarník, ktorý predáva svoje grafiky v predajniach

¹ Viac pozri na <https://www.nuba.sk/galeria/>.

Pohľad do priestorov výstavy, na stene grafiky z Cyklu 79, všetky v zbierke Nuba Gallery. Foto: Zuzana Jakabová

Dielo. Už v roku 1970 sa dostáva do ostrého stretu s komunistickou mocou, kedy je odsúdený na štyri mesiace väzenia za výtržnictvo a hanobenie významného predstaviteľa svetového proletariátu V. I. Lenina. Z llavskej väznice je prepustený v januári 1972, v nasledujúcom roku zostáva v Košiciach, kde opäť pracuje ako premiatč v kine Úsvit, neskôr v kine Mladá garda. Tvori na periférii nielen celoštátnej, ale aj košickej neoficiálnej scény, bojuje o priazeň predajne Dielo, aj Zväzu slovenských výtvarných umelcov, ale z oficiálnej odpovede Júliusa Lőrincza, predsedu zväzu a vysokého komunistického funkcionára, mu bolo oznámené odmietnutie jeho registrácie v evidencii výtvarníkov pri SFVU, a to až dvakrát, podľa vystavených archívnych dokumentov v roku 1978 aj 1980. Prichádza rok 1982, kedy na vernisáži výstavy západonemeckých výtvarníkov z Wuppertalu vyjadruje Ďurišin svoj nesúhlas s politickým režimom v Československu. Oficiálne mocenské štruktúry aj štátna bezpečnosť sa zamerali na jeho osobu s cieľom fyzickej likvidácie, čo ho prinútilo k rozhodnutiu požiadať o vystaňovanie do Kanady a o prepustenie zo štátneho zväzku socialistického Československa. Kodchodu nakoniec dochádza podľa Oskara Graca, osobného priateľa Ďurišina, koncom roka 1984 do Nemecka.

Ľudský aj umelecký osud Ďurišina, ktorý sa stal vyvrheľom spoločnosti kvôli náboženskému, politickému a umeleckému presvedčeniu, a rovnako aj spôsob prezentácie jeho osudu na výstave sú veľmi dôležité, lebo poukazujú na to, že diktatúru komunizmu a štátostrany nie je možné zúžiť iba na obdobie stalinizmu, na 50. roky minulého storočia. Áno, sú rôzne etapy tejto diktatúry, ale bola prítomná a ovplyvňovala životy a osudy mnohých jednotlivcov aj necelé desaťročie pred svojim krachom v roku 1989.

Obdobie života Ďurišina v Nemecku má taktiež svoje periódy: usadí sa v obci Wennigser Mark pri Hannoveri, stáva sa členom umeleckého spolku BBK Hannover, avšak jeho duševné zdravie postupne chradne a od roku 1991 je pod sociálnou kuratelou v Hannoveri. Od prelomu tisícročia už netvorí, a po mŕtvici v roku 2015 je presťahovaný do opatrovateľského domova v hlavnom meste Dolného Saska, kde dožíva svoj život, umiera 4. júla 2021. Ďurišin žil v bývalom Československu aj vo svojej novej domovine v Nemecku rovnako dlho – 37 rokov, jeho tvorba sa datuje od roku 1965 do roku 1999, takže trvala viac ako tri desaťročia.

Miroslav Kleban dokázal vyrozprávať ľudský aj umelecký osud Ďurišina, vykonal nevyhnutnú selekciu v grafickom diele s akcentom na najdôležitejšie cykly a ukážky z ďalšej tvorby. Ústrednú úlohu v koncepcii kurátora zohrávajú dva grafické cykly, albumy z rokov 1975 a 1978, ktoré obsahovali spolu 23 grafičiek s rozmermi 38 x 84 cm, autor nazval túto techniku ako „koláž v linoryte“. Alena Vrbanová v štúdiu o grafickej tvorbe autora spresňuje, že v tomto prípade ide o „klasickú výškotlačovú techniku linorytu“ a ich „alternatívna, netradičná hodnota tkvie v ich ikonografií“². Surreálne, absurdne prepojené nájdene motívy z *Cyklu 77* a *Cyklu 79* sa stali rámcom celoživotnej tvorby autora: recykloval a dopĺňal ich – v roku 1980 vyhotovil aj súťažné matric, v rokoch 1986 až 1990 zopakoval vybrané motívy technikou rozfázovanej koláže v linoryte a v roku 1991 urobil ďalší výber vo výrazne zmenšenom formáte. Sumarizáciou celoživotnej tvorby sa stal *Cyklos s väzenskou guľou* z rokov 1994 až 1999 v počte 84 koláží, ktorý bol pred niekoľkými rokmi zakúpený do zbierky Východoslovenskej galérie v Košiciach.³ Za zásadný sa považuje aj cyklus grafičiek *Prerušená pieseň*, ako reakcia na okupáciu Československa vojskami Varšavskej zmluvy v roku 1968. Rozbitá gramoplatňa, dnes vinyl, sa stal dominantným kompozičným prvkom autorských tlačí, grafičiek, ktoré následne v 70. rokoch koloroval, dopĺňal kolážou. Ukážkou tohto procesu recyklácie je grafika *Pieseň a tank* (1968), ktorá bola dodatočne kolorovaná v roku 1989 a pri tejto príležitosti bola vytvorená aj nová verzia s kalužou krvi *Panzer und Lied* (Tank a pieseň, 1989). Vzhľadom na stratégie recyklácie sú tieto práce datované veľmi široko, v rozmedzí rokov 1968 až

1995. Rovnako aj 157 kusov koláží z cyklu *Beatles von Ďurišin* (1974 – 1999), ktoré vznikli formou transformácie a aktualizácie spomínaného cyklu *Prerušená pieseň*. Alena Vrbanová v prípade tohto cyklu hovorí o technike „odtláčania nájdeneých predmetov – autorsky modifikovanej monotypii“⁴. V porovnaní s týmito cyklami grafičiek sú jeho linoryty zo skorého tvorivého obdobia, ktoré v panoramatickom formáte (napr. 13 x 75 cm) zobrazovali krajinu Zemplínskej šíravy, podstatne presnejšie datované, a to do rokov 1968 až 1972. Platí to aj pre pečiatkové obrazy, resp. *Čas/Memento mori* a mnohé ďalšie vytvorené kombinovanou technikou z obdobia rokov 1972 – 1974.

Výstava nie náhodou prioritne akcentuje grafickú tvorbu Ďurišina, jeho pôsobenie v networku mail artu a stamp artu je podľa vystaveného materiálu zachované iba veľmi fragmentárne. Najvýznamnejšie aktivity ako *International Stamp Book No 1* (1982) alebo príspevok do *International Rubber Stamp Book* (1983), iniciovaný jeho košickým priateľom Igorom Gibodom, nie sú na výstave zastúpené. Preto má veľký význam štúdia Heleny Markuskovej⁵, ktorá podrobne predstavuje medzinárodný album autorských známok a pečiatok Igora Ďurišina⁶ aj album Gibodu⁷. Autorka⁸ sa snažila prostredníctvom medzinárodných databáz rekonštruovať pôsobenie Ďurišina v eventoch poštového umenia a umenia umeleckých pečiatok, pričom veľmi opatrne narába so sebamýtizáciou a pripúšťa iba overené fakty o účasti na akciách. V tomto kontexte treba pripomenúť problémy s datovaním, na ktoré upozorňuje aj Martin Ftáčnik v úvode k výberovému súpisu diela Ďurišina.⁹ Je nevyhnutné pripomenúť aj niektoré nedôslednosti, ako odlišné popisky v monografií v časti obrazového materiálu hlavného textu, a následne vo výberovom súpise diela. Spomeniem najzásadnejšiu nezrovnalosť, lebo sa týka mýtizovanej účasti diela Igora Ďurišina *Prerušená pieseň s kvapkou krvi* na výstave organizovanej Yoko Ono v roku 1981 v New Yorku ako spomienku na zavraždeného Johna Lennona. Toto dielo je raz datované rokmi 1968 – 1981 a ako technika sa uvádza kolorovaná grafika¹⁰, druhýkrát ako *Prerušená pieseň* (v sekcii diel z obdobia 1986 – 1990) a technikou je xerox a koláž (26,9 x 26,9 cm)¹¹! Práve takéto nedôslednosti posilňujú pochybnosti o účasti a vôbec o realizovaní spomínanej výstavy v New Yorku. Za nedostatok považujem aj chýbajúcu informáciu o pôvode vystavených diel (okrem zbierkových predmetov Východoslovenskej galérie) ako aj prezentovaných archívnych dokumentov.

Bol či nebol Igor Ďurišin zabudnutý, nedocenený a neznámy pre odbornú verejnosť pred rokom 2017, teda pred aktivitou súkromnej Nuba Gallery? Dovoľujem si túto otázku klásť na základe tlačovej správy z výstavy.¹² Tvorba tejto osobnosti košického undergroundu bola medzinárodne reflektovaná práve svojimi aktivitami v oblasti umenia pečiatok a poštového umenia. Samotná retrospektívna výstava aj monografia prezentujú zahraničné ohlasy (napr. Artlook (JAR)103 z novembra – decembra 1976, Zygos (Grécko) z mája – októbra 1977, The Neo (Kanada) 4/1984 atď.). Tvorba Ďurišina však bola známa nielen jeho košickému okruhu priateľov. Okrem už spomínaných o nej vedeli aj Peter Kalmus, manželka Mária a Juraj Bartuszovci, Gabriel Kladek, Zdeněk Smieško, Zbyněk Prokop, Eleonóra Kovalčíková, Jozef Amrich a ďalší,¹³ a vedeli o nej aj také osobnosti

4 VRBANOVÁ, 2023, s. 100.

5 MARKUSKOVÁ, Helena: Igor Ďurišin a mail art. In: *Igor Ďurišin 1947 – 2021. Portrét strateného umelca*. Ed. Martin Ftáčnik. Nuba Gallery, bez miesta vydania, 2023, s. 77 – 92.

6 Tamtiež, s. 86 – 88.

7 Tamtiež, s. 88 – 89.

8 Autorka štúdie odprezentovala tieto medzinárodne akceptované a verifikované počiny Igora Ďurišina a Igora Gibodu na výstave *Variety na mail art*, Galéria umenia Ernesta Zmetáka v Nových Zámkoch (12. 11. – 11. 12. 2004), ktorú kurátorský pripravila.

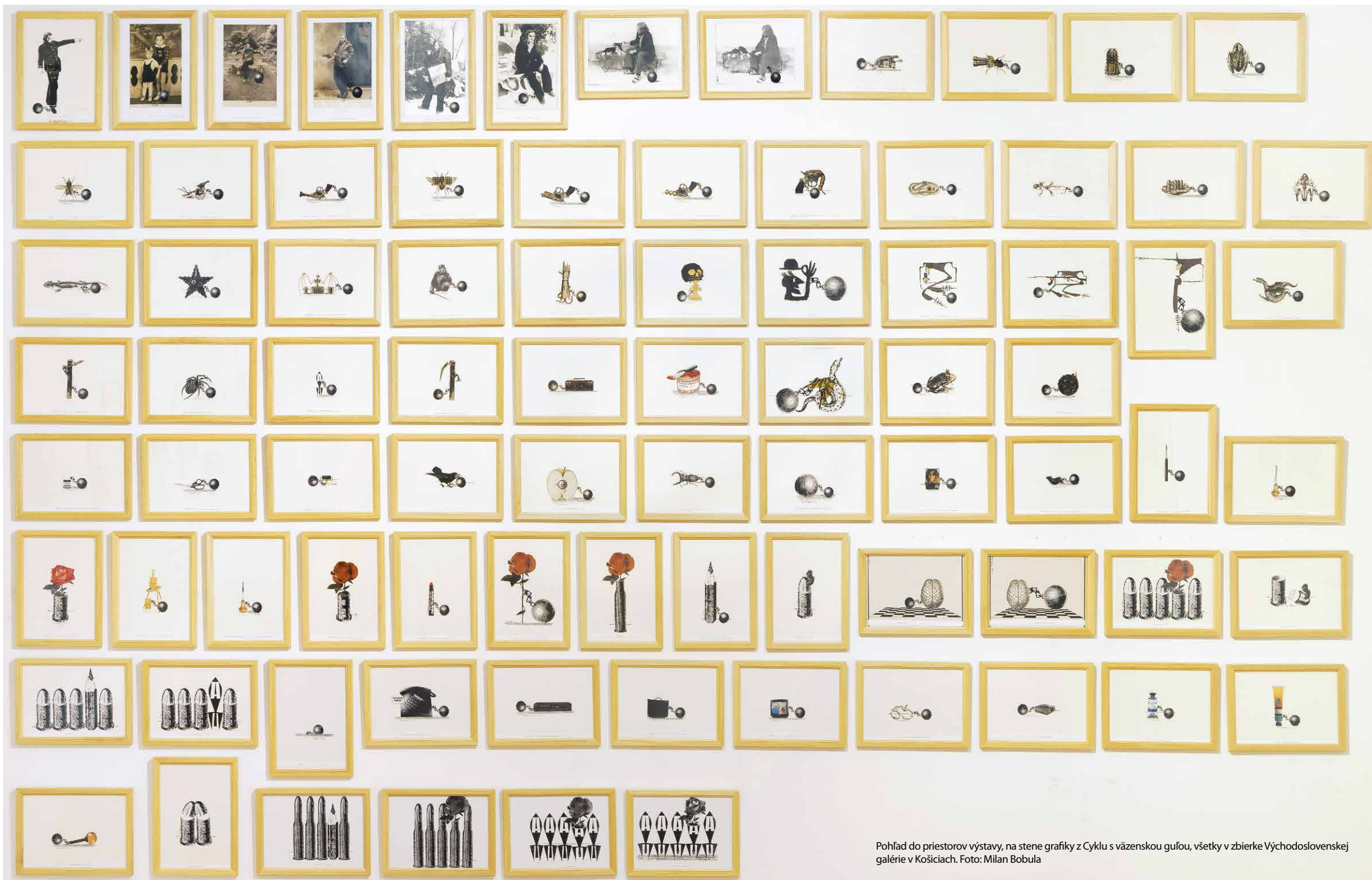
9 Výberový súpis diela, tamtiež, s. 129.

10 Tamtiež, s. 23.

11 Tamtiež, s. 142.

12 <https://vsg.sk/igor-durisin-1947-2021-umelec-bez-hranic-grenzenloser-kunstler/> (prístupné: 20. 08. 2023).

13 Medzi výtvarníkmi boli aj ďalší, ktorí podporovali jeho tvorbu, napr. Albert Marenčin. Výstava aj publikácia prezentuje list od tejto významnej osobnosti, v autorskom texte editora monografie aj pochvalu za pomoc a rady v tvorbe, za poskytnutie

Pohľad do priestorov výstavy, na stene grafiky z Cyklu s väzenskou guľou, všetky v zbierke Východoslovenskej galérie v Košiciach. Foto: Milan Bobula

Disident und Gefängnissekügel 1.

Igor Durišín, 1995

Igor Durisin Gywer Harrison sollte kein Gefängnissekügel haben

Igor Đurišin: Disident mit Gefängnis-kugel 1 (Disident a väzenská guľa 1), 1995, koláž, 29,7 x 21,0 cm. Východoslovenská galéria v Košiciach

Igor Đurišin: Igor Durisin Gywer Harrison sollte kein Gefängnis-kugel haben (Igor Đurišin Gywer Harrison nesmie mať väzenskú guľu), 1994, koláž, 29,7 x 21,0 cm. Východoslovenská galéria v Košiciach

Igor Đurišin: Disident mit Gefängnis-kugel 4 (Disident a väzenská guľa 4), 1994 - 1999, koláž, 29,7 x 21,0 cm. Východoslovenská galéria v Košiciach

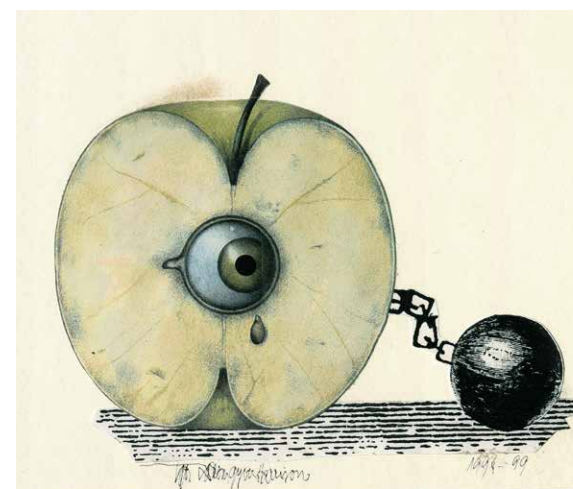
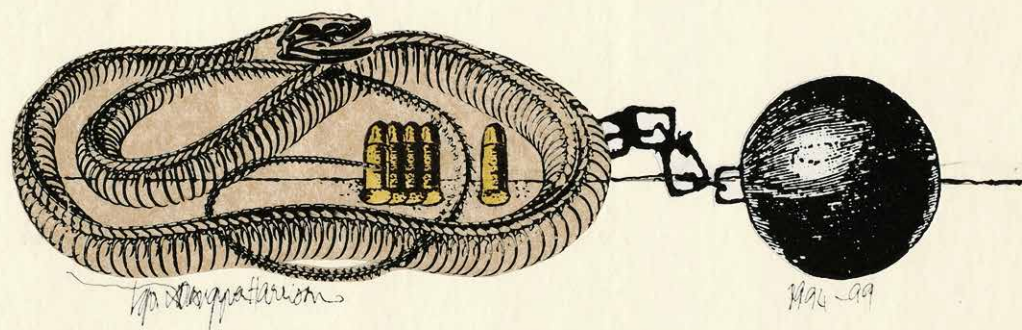
Igor Đurišin: Graphik „Kains Weg“ soll keine Gefängnis-kugel haben (Grafika „Kainova cesta“ nesmie mať žiadnu väzenskú guľu), 1994 - 1999, koláž, 29,7 x 21,0 cm. Východoslovenská galéria v Košiciach

Igor Đurišin: Apple soll keine Gefängnis-kugel haben (Jabĺko by nemalo mať žiadnu väzenskú guľu), 1994 - 1999, koláž, 29,7 x 21,0 cm. Východoslovenská galéria v Košiciach

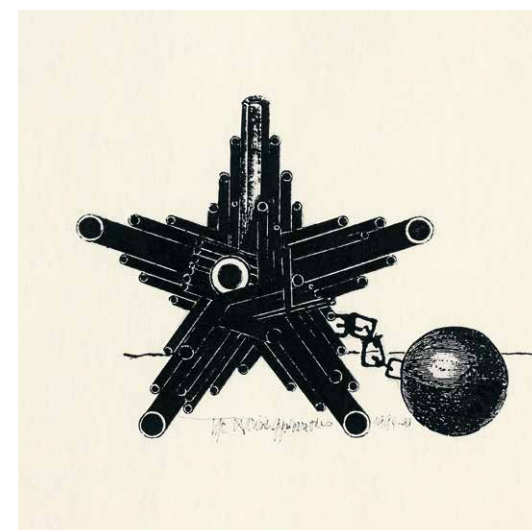
Igor Đurišin: Graphik „Todesstern“ soll keine Gefängnis-kugel haben (Grafika „Hviezda smrti“ nesmie mať žiadnu väzenskú guľu), 1994 - 1999, koláž, 29,7 x 21,0 cm. Východoslovenská galéria v Košiciach

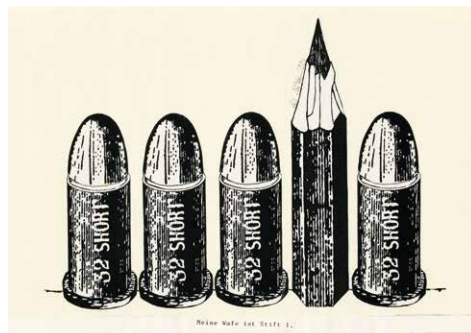

Disident und Gefängnissekügel 4.

Apple soll keine Gefängnissekügel haben

Igor Đurišin: Patronen und Rose (Náboje a ruža), 1999, grafika, koláž, 29,7 x 21,0 cm. Východoslovenská galéria v Košiciach
 Igor Đurišin: Meine Wafe ist Stift (Moja zbraň je ceruzka), 1994, grafika, koláž, 29,7 x 21,0 cm. Východoslovenská galéria v Košiciach

medzinárodného umenia ako Leon Spiegelman (USA), Géza Perneckzy (NSR), Jiří Valoch. Práve iniciovanie medzinárodných albumov autorských pečiatok a známok prinieslo uznanie pre Đurišina aj Gibodu v globálnom umení, a práve prostredníctvom Gézu Perneckzého (maďarský emigrant žijúci v NSR od roku 1970) sa dostali ich aktivity do prvej ucelenej hodnotiacej monografie o mail arte už v roku 1991 v maďarskom, resp. v roku 1993 v anglickom jazyku.¹⁴ Táto publikácia sa stala základom hesla *Umenie pečiatok* pre Slovník svetového a slovenského výtvarného umenia druhej polovice 20. storočia v roku 1999.¹⁵ Meno Igora Đurišina uvádza v tom istom slovníku aj historik umenia a kurátor Vladimír Beskid v hesle *Neoficiálne umenie*.¹⁶ Aj veľká medzinárodná výstava *Osteuropa Mail Art im internationalen Netzwerk* v Staatliches Museum Schwerin v roku 1996¹⁷ prezentovala československé umenie, o teoretický výklad tohto fenoménu u nás sa postaral Jiří Valoch.¹⁸ Katalóg výstavy obsahuje aj najdôležitejšie aktivity mail artu v strednej Európe a svoje miesto našli už viackrát spomínané albumy Gibodu a Đurišina¹⁹. Ani syntetická umeleckohistorická práca Zuzany Bartošovej o neoficiálnom umení na Slovensku nevynechala meno tohto košického výtvarníka v kapitole *Od Charty po perestrojku*, resp. v podkapitolách *Privátne verus verejné akcie* a *Zahraničné aktivity*.²⁰ Ak k týmto reflexiám priradíme aj výstavy pred rokom 2017, ktoré uvádza aj publikácia vydaná pri príležitosti aktuálnej retrospektívy, t. j. samostatnú výstavu U Löfflera v koncepcii Petra Tajkova v roku 2003²¹, hodnotiace kolektívne výstavy *Súčasná slovenská*

kontaktov doma a v cudzine. V poznámke uvedená informácia o donášačstve A. Marenčina v tomto období je skutočne zbytočná a zlomyseľná vo vzťahu k osobe Igora Đurišina, o to viac, že podobné historické vyrovnanie sa neuvádza u iných osôb, ktoré napr. patrili do komunistického establišmentu a konkrétne rozhodovali o osude tohto výtvarníka.

14 PERNECZKY, Géza: A Háló. Alternatív művészeti áramlatok a folyóirat-kiadványaik tükrében 1968 – 1988. Héttorony Könyvkiadó, Budapest 1991, s. 102, 268. [Anglicky: PERNECZKY Géza: The Magazine Network. The Trends of Alternative Art in the Light of their Periodicals. 1968 – 1988. Soft Geometry, Colon 1993.]

15 HUSHEGYI, Gábor: Umenie pečiatok. In: GERŽOVÁ, Jana (Ed.): Slovník svetového a slovenského výtvarného umenia druhej polovice 20. storočia. Kruh súčasného umenia PROFIL, Bratislava, 1999, s. 275.

16 BESKID, Vladimír: Neoficiálne umenie. Tamtiež, s. 187.

17 Výstava sa konala 21. 8. – 15. 9. 1996. Repríza výstavy: Mail Art Eastern Europe in the International Network, Budapest – Mücsarnok/Kunsthalle, 18. 2. – 15. 3. 1998.

18 VALOCH, Jiří: Incomplete remarks regarding Czechoslovakian Mail Art. In: BERSWRODT-WALLRAGE, von Kornelia (Hrsg.): Osteuropa Mail Art im internationalen Netzwerk. Staatliches Museum, Schwerin, 1996, s. 59 – 65. (paralelný text v nemčine). [Text J. Valocha je identický s jeho katalógovým textom z r. 1988. VALOCH, Jiří: Neúplné poznámky o českém poštovním umění. In: Mail Art Keeping in touch with Paper. Katalóg. Na Bidýlku, Brno, 22. 1. 1988. b. s.]

19 Tamtiež, s. 283.

20 BARTOŠOVÁ, Zuzana: Napriek totalite. Neoficiálna slovenská výtvarná scéna sedemdesiatych a osemdesiatych rokov 20. storočia. Kalligram, Bratislava, 2011, s. 178, 238.

21 U Löfflera: Igor Đurišin. Múzeum Vojtecha Löfflera,

grafika v roku 1990²² a *Varianty na mail art* v roku 2004²³, potom musíme konštatovať, že neobstojí tvrdenie, že Igor Đurišin bol pre odbornú verejnosť neznámym tvorcom. Zhodnúť sa dá v tvrdení, že nebol známym pre širšiu verejnosť, a aj v tom, že si už dávno zaslúžil svoju retrospektívu na Slovensku vrátane odborného spracovania celoživotného diela formou monografie.

Otvorenou zostáva otázka, či sa dá interpretovať tvorba Igora Đurišina aj z inej ako modernistickej pozície. Odpoveď je veľmi neistá, aj keď sa ponúkajú alternatívy, napríklad tie nadväzujúce na teóriu Gillesa Deleuzea a Félixu Guattariho o deterritorializovanom jazyku menšiny, resp. umeleckého výrazu menšiny.²⁴ Pavel Barša rozviedol túto teóriu o umeleckom výraze asimilovaných Židov a kreatívne aplikoval na černošské umenie (Black Art), t. j. na dilemu medzi asimiláciou do vládnucej belošskej kultúry alebo afirmáciou černošstva.²⁵ Interpretáciu tohto posunu odprezentoval na diele *Fall From Grace, Miss Pipi's Blue Tale* (2011) od Kary E. Walker na výstave *Not Without Joy* v pražskom Rudolfině v roku 2021.²⁶ Argumentácia v prospech afirmácie tkvie v presvedčení, že marginalizovaný, utláčaný, svoju inakosť reflektujúci výtvarník musí hľadať iné výrazové formy, ako tie, ktoré sú univerzálne, sú prostriedkami vládnucej kultúry, pričom marginalizujú pohľad iných. Walker našla tieto prostriedky v „nízkej“ kultúre, presnejšie v ľudovom, užitom a dekoratívnom umení a zužitkovala vo svojom 17 - minútovom videu. Do podobnej situácie sa dostal aj Igor Đurišin, ktorému nebolo umožnené vzdelávať sa, fungovať a tvoriť, ani žiť v of ciálnych umeleckých štruktúrach. Svoj utláčaný umelecký svet transponoval do vlastného každodenného života, našiel si výtvarné prostriedky ako gumené pečiatky, koláž v litografii, mail art a stamp art (skôr menšinové žánre dobového vizuálneho

Košice – Staré Mesto, kurátor: Peter Tajkov, 17. 6. – 10. 8. 2003.

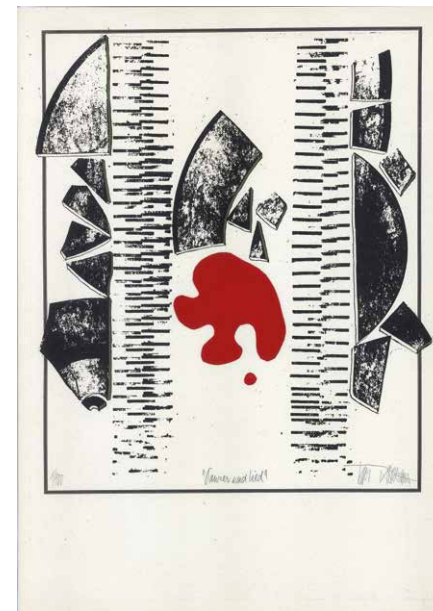
22 Súčasná slovenská grafika. Východoslovenská galéria Košice, 25. 5. – 15. 6. 1990.

23 Pozri pozn. č. 7., repríza výstavy sa konala v r. 2005 aj v priestoroch Východoslovenskej galérie v Košiciach.

24 DELEUZE, Gilles – GUATTARI, Félix: Kafka. Za menšinovou literatúrou. Hermann a synové, Praha, 2001.

25 BARŠA, Pavel: Mezi jinými. In: Not Without Joy. Katalóg výstavy. Galerie Rudolfinum, Praha, 2021, nestránkované.

26 K výstave pozri Jozef Cseres: Ale ak už musíte, volajte to Blues. In: Profil č. 2, 2022, s. 22 – 33.

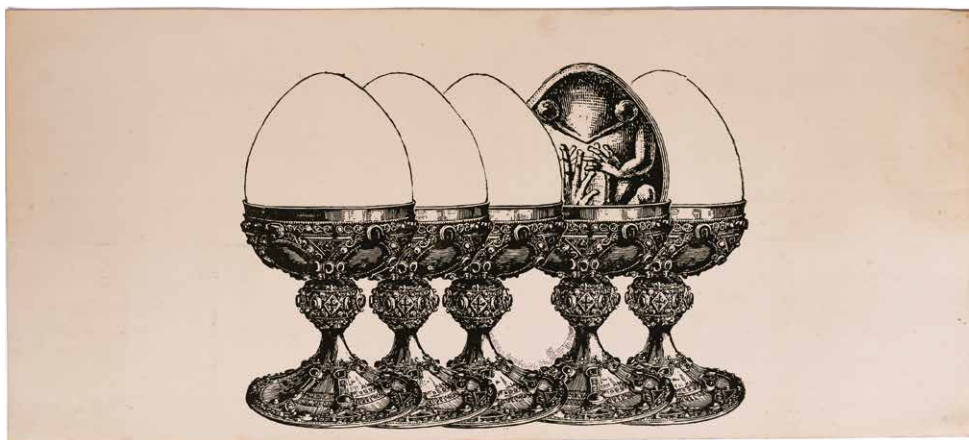
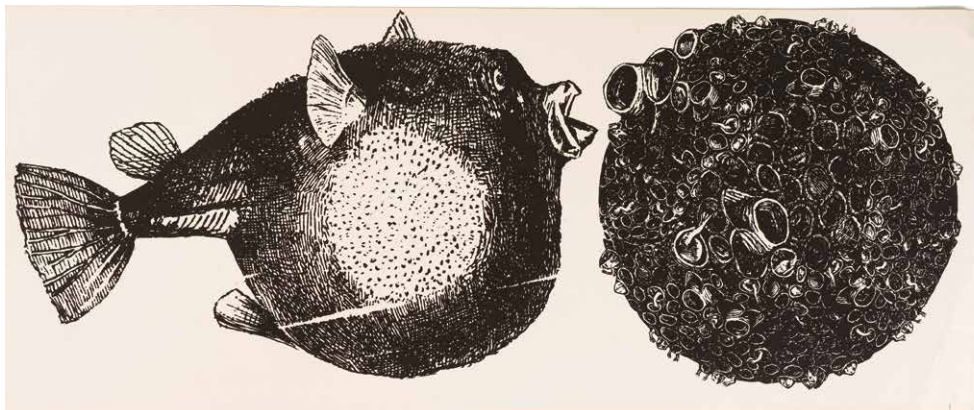

Igor Đurišin: Panzer und Lied (Tank a pieseň), 1989, kolorovaná grafika, verzia s kalužou krvi. Nuba Gallery

Igor Đurišin: Zerschlagenes Lied (Prerušená pieseň s kvapkou krvi), 1968 – 1981, kolorovaná grafika. Nuba Gallery

Igor Ďurišin: Leguán pozorujúci svet zo slimáčeja ulity, z Cyklu 77, 1977, koláž v linoryte, 38 x 84 cm. Nuba Gallery

Igor Ďurišin: Ryba požierajúca planéty žiab, z Cyklu 77, 1977, koláž v linoryte, 38 x 84 cm. Nuba Gallery
Igor Ďurišin: Ako vzniká kult (Kalichy I), z Cyklu 77, koláž v linoryte, 38 x 84 cm. Nuba Gallery

Igor Ďurišin: Múza vo vetre, 1975 – 1978, koláž v linoryte, 38,5 x 38,5 cm. Nuba Gallery
Igor Ďurišin: Múzy, 1975 – 1978, koláž v linoryte, 34,6 x 74,6 cm. Nuba Gallery

UŽ dávno predtým Kupliak a Baran priam vyžobrali odo mňa grafické diela s autorským venovaním tak, ako keď sa darujú najlepšími priateľom. Neodíšli, dokedy som im iCOM nedal. Teraz ale tvrdia, že tieto obrazy som im daroval v čase, keď som bol hodený do Hornádu a tvária sa pred verejnosťou ako moji najlepší priatelia a ochráncovia. Od Barana som sa dozvedel, že o pol roka všetko sopakujú. A naozaj. Presne o pol roka mi prišiel Kupliak oznámiť okrem iných nezmyslov aj to, že naše úrady sa dohodli so Západonemeckým veľvyslanectvom na oficiálnom vystavovaní do NSR a o tri dni vraj si pre mňa príde diplomatická misia. Napísal som preto na dvere: -Profesionálnym travičom, podplateným zabijákom, vrahom a čmúchalom vstup zakázaný!

Stále, keď mi bolo povolené predávať užitú grafiku v predajniach "Dielo" a stal som sa najpredávanejším autorom, zavreli moje obrazy na dlhý čas do skladov a ja som živoril. Plesnivý a zhnitý suterén ~~des~~ Kúrenia a teplej vody používam ako grafickú dielňu, ramáreň, atelier a zároveň aj byt. Napriek tomu, že som 7 rokov v poradovníku mi na MsNV sľúbili pridať byt iba v prípade, že sa ožením a budem mať deti. No ja som celý svoj život zasvätil umeniu. Mám svoj ustálený výtvarný názor, ktorý u nás nie je bežným oficiálnym zjavom a chcem svoju umeleckú mytológiu, ktorá je zároveň mierovým posolstvom naďalej rozvíjať v spoločnosti, ktorá mi umožní rozvíjať svoj talent. Žena, deti, rodina, niekoľkohodinové vystávanie vo fronte za olejom, aby mi nakoniec povedali - už nemáme, zamestnanie, zime, plieseň, hniloba a nepochopenie úradov zabijajú tvorivosť. Už v mojich počiatkoch mi bolo povedané, že do evidencie pri SFVU sa dostanem iba vtedy, ak moje diela budú prínosom do Slovenského výtvarného umenia. Ja som to vzal vtedy veľmi vážne a vytvoril cykly, ktoré sa stali prínosom nie len v Slovenskom, ale aj svetovom umení. Napriek tomu som stále "Zamietnutý". Najvyššou hodnotou je talent a iba nevzdelanec a barbar môže nivočiť najušľachtilejšie hodnoty. Nepatrim nikomu, kto neprijme môj talent a preto žiadam o prepustenie z čs. štátneho zväzku. Patrim totiž iba svojim schopnostiam a svojmu talentu a nikto nemá právo zabrániť mi tento talent rozvíjať.

Od januára 1983 už nesmú výtvarníci, ktorí nie sú evidovaní pri Slovenskom fonde výtvarných umení predkladať komisiám svoje diela, čo spôsobilo, že som ostal zase bez práce a príjmu a nemám už žiadne istoty a perspektívy, žiadnu budúcnosť a ani nádej, že sa moja situácia niekedy zmení. Preto Vás ešte raz žiadam, aby ste moju žiadosť o vystavovanie do Kanady vybavili v môj prospech.

Adresa nového bydliska v cudzine: Marian Ďurišin, brat, 1306 Drouillard RD. Windsor Ont. N8Y 2R7 Canada.

Som prenasledovaný, následkom čoho moje diela nie sú zastúpené v štátnych galerijných zbierkach aj napriek tomu, že sú prínosom do Slovenského výtvarného umenia, nemôžem ich publikovať a vystavovať, ako grafik nemôžem tvoriť grafický design a spolupracovať s vydavateľstvami a od januára 1983 už nemôžem predávať ani užitú grafiku v predajniach "Dielo", čím som prestal ako výtvarník "existovať" úplne.

V máji roku 1982 bol voči mne realizovaný pokus o vraždu v snahe likvidovať ma, polícia zamietla tento prípad vyšetrovať a snahy o moju likvidáciu pokračujú. Žiadam preto zároveň aj o prepustenie z čs. štátneho zväzku.

Prehlasujem, že údaje, ktoré som uviedol a v tejto žiadosti sú pravdivé a úplné

Dňa

Podpis

Costovny doklad číslo a seriá

Podpis a číslo OP - dátum prevzatia

umenia) a vytvoril námetovo magický, surrealistický svet zaplnený jeho osobe blízkymi symbolmi gréckokatolíckej cirkvi, prírody, fauny a antimilitarizmu, jednotlivé prvky absurdne prepájal až bizarne kombinoval a v priebehu ďalších desaťročí nie raz recykloval, dopĺňal a aktualizoval. V duchu Baršovej interpretácie Deleuzea a Guttariho aj u Ďurišina, ako politicky stigmatizovaného a diskriminovaného autora sa tvorba nezameriava na sféru čistého bezpredmetného umenia, naopak, má politický zmysel, „vtáhuje politiku priamo do stredu svojich diel“²⁷. Táto úvaha by sa mohla aplikovať na jeho tvorbu na území komunistického Československa. Svojím odchodom, vystavovaním sa na Západ v roku 1984 prišiel o toto teritórium s vlastnými vizuálnymi prostriedkami a jazykom. V Západnom Nemecku sa dostal do novej situácie, do zásadne odlišných mocenských štruktúr a pomerov medzi univerzálnymi a marginalizovanými médiami a dobovými polohami umenia. Kým fungovala sieť poštového umenia a umenia pečiatok, táto zásadná premena neznamena neprekonateľné bariéry, avšak ku koncu 80. rokov minulého storočia sa tento network výrazne transformuje kvôli novým technickým možnostiam a poloha klasického mail artu a stamp artu sa stáva vecou čoraz užšieho okruhu umelcov. Ďurišin sa nevedel vzdať a odstrihnúť od pôvodného rámca svojej tvorby, preto recykloval, opakoval sa a dopĺňal už existujúce diela. Tragédia jeho umeleckého osudu sa skrýva práve v tomto bode, cez ktorý ho nevedeli previesť ani Tomáš Štrauss, teoretik umenia, ktorý emigroval z Československa v roku 1980, alebo už spomínaný Géza Perneckzy. Deteritorializovaný výtvarný jazyk z Československa si vyžadoval po odchode do Nemecka reteritorializáciu, nové prostriedky, avšak Ďurišin to nebol schopný urobiť, zostal v rovnakých rámcoch, čo v konečnom dôsledku ešte umocnila aj jeho psychická choroba. Rokom 1999 sa jeho životné dielo, podľa našich súčasných poznatkov, ukončilo.

Východoslovenská galéria dokázala touto výstavou pripomenúť veľmi svojráznu osobnosť slovenského neoficiálneho umenia a košického undergroundu obdobia komunistickej neslobody a súčasne sa stala priestorom na nové interpretácie a diskusiu.

Ďakujem Jurajovi Bartuszovi, že ma pred dvadsiatimi rokmi oboznámil s grafickou tvorbou a životným osudom Igora Ďurišina a poskytol mi vzácny archívny materiál. Rovnako ďakujem Helene Markuskovej za jej ochotu a trpezlivosť konzultovať mnohé otvorené otázky týkajúce sa mail artu a stamp artu na Slovensku.

Gábor Hushegyi (*1959), kritik súčasného výtvarného umenia. Absolvoval odbor filozofia – estetika na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave (1985). V rokoch 1987 až 1990 sa venoval novej koncepcii školskej estetickej výchovy v Kabinete estetickej výchovy Osvetového ústavu, v rokoch 1990 – 1994 bol odborným asistentom na Pedagogickej fakulte v Nitre a v rokoch 1994 – 2005 na Katedre maďarského jazyka a literatúry Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Kurátorskú činnosť vykonával v Kunsthalle/Múcsarnok Budapešť (1998/99) a v Slovenskom národnom múzeu (2005 – 2013), v kultúrnej diplomacii pôsobil ako riaditeľ Slovenského inštitútu v Budapešti (2013 – 2017). Do roku 2023 bol koordinátorom strategických činností Fondu na podporu umenia. Je členom Slovenskej sekcie AICA a slovenského komitétu ICOM. Venuje sa kritickej reflexii výtvarného umenia 20. a 21. storočia, umeniu vo verejnom priestore a histórii výtvarnej kritiky. gaborh33@gmail.com

27 Tamtiež.

Posledná strana životopisu ako príloha k žiadosti o prepustenie zo štátneho zväzku Československej republiky. Dokumentačné centrum Východoslovenskej galérie v Košiciach